

держави зміниться з володаря засобів соціального захисту до регулятора суспільно-економічних відносин, а люди будуть більш заохочуватись до підприємництва та брати активну участь у розвитку своєї громади та суспільства країни. При такій ситуації, пожертви у соціальні фонди виконують функцію нового типу податку, в якому людина сама визначає обсяг внеску, а також може одразу відчути свій внесок у навколишнє середовище. Основне ж податкове навантаження матиме перспективу до зменшення через економію бюджетних коштів на видатки. З цієї ж економії може покриватися зовнішній борг, а ефективність інновацій у сфері соціального захисту слугуватиме сигналом іноземним партнерам до співпраці та залучення України у власну економічну систему.

Отже, підсумовуючи наведені аргументи, можна зазначити, що кожен кризу необхідно використовувати задля змін. Для ефективного відновлення України важливо змістити акцент на активну роль громад і приватних ініціатив, об'єднуючи ресурси й досвід різних секторів. Залучення інвестицій у соціальні венчурні фонди та підприємництво стимулюватиме інновації, що дозволить впроваджувати сучасні високотехнологічні рішення. Держава має підтримувати це через створення гнучкої правової бази і цифрових платформ, які забезпечать прозорість, довіру та залучення капіталу. Задачею є формування середовища, де громади беруть відповідальність за власне майбутнє, що стане поштовхом для України переходу на “динамічний” розвиток, оскільки лиш інновації, які руйнують раніше усталені моделі є рушієм для прориву. Саме подібні інноваційні ініціативи можуть дати той стрибок для економіки, який потягне за собою додатковий капітал.

Список використаних джерел

1. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Йозеф А. Шумпетер ; пер. з англ. В. Старка. – 2-е вид., доп. – Київ : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2014. – 246 с.
2. OECD. Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance. OECD Multi-level Governance Studies. – OECD Publishing, Paris, 2022. – URL: <https://doi.org/10.1787/63a6b479-en>.
3. Stokes, B. A Smart Specialization Strategy for Ukraine: Recommendations to Spark an Economic Rebound After the War. – 2024, April 15. – URL: <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2024-04/A%20Smart%20Specialization%20Strategy%20for%20Ukraine.pdf>
4. BBC Україна. Чи стали українці менше донатити на ЗСУ. – 2024. – URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c90zgg5nn2xo>.
5. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582
6. Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX «Про Державний бюджет України на 2024 рік». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/1_%D0%94%D0%91%D0%A3_2024.pdf
7. Кошельник Д. Паливо для стартапів. Як армія та держава створили венчурну індустрію Ізраїлю. URL: <https://vctr.media/ua/yak-armiya-ta-derzhava-stvorili-venchurnu-industriyu-izrayilyu-144158/>

Зайченко А. В.

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова,
аспірант кафедри економіки та маркетингу

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНИХ РІШЕНЬ

Емоції є потужним чинником у процесі прийняття рішень, особливо в економічних контекстах, де люди часто стикаються з високим рівнем невизначеності та ризику. Хоча класична економічна теорія розглядає рішення як результат раціонального вибору, в реальному житті емоції часто визначають, як людина реагує на різні обставини, впливаючи на її поведінку як у

короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Цей текст зосереджує увагу на трьох ключових аспектах впливу емоцій на економічні рішення: як емоції впливають на процес прийняття рішень загалом, яку роль вони відіграють у довгострокових стратегіях, та які психологічні механізми працюють в умовах невизначеності.

Емоції, такі як страх, радість, відраза, тривога чи натхнення, безпосередньо впливають на те, як люди ухвалюють рішення. На відміну від раціональних оцінок, емоційні реакції виникають швидко та інтуїтивно, часто не даючи людині можливості ретельно проаналізувати всі варіанти. Це особливо помітно в економічних ситуаціях, коли прийняття рішень може відбуватися під тиском часу або в умовах неповної інформації.

Страх є однією з найбільш сильних емоцій, що впливає на ухвалення економічних рішень. Ця емоція часто з'являється тоді, коли людина стикається з ризиком втрат або невизначеністю. Під впливом страху люди стають більш обережними, уникають ризику і надають перевагу стабільним, але менш прибутковим варіантам. Наприклад, під час економічних криз страх втрат може змусити інвесторів зосередитися на збереженні активів, навіть якщо це призводить до втрати можливостей для прибутку в майбутньому.

Цікаво, що страх часто спонукає людей до ухвалення ірраціональних рішень, оскільки емоційний тиск заважає їм об'єктивно оцінювати ситуацію. Люди можуть надмірно драматизувати можливі негативні наслідки і, таким чином, втрачати шанс на потенційні вигоди. Зокрема, це видно на прикладі фондових ринків, де паніка може призводити до масового продажу активів під час ринкових спадів.

На противагу страху, позитивні емоції, такі як радість та оптимізм, сприяють збільшенню ризикованої поведінки. Люди, які перебувають у стані ейфорії, часто переоцінюють свої можливості та ігнорують ризики. Це може призводити до необґрунтованих інвестицій або рішень, заснованих на бажанні отримати швидкий результат. Оптимізм також може спотворювати сприйняття ризику: людина починає вірити, що ймовірність успіху набагато вища, ніж вона є насправді.

Такий вплив оптимізму був яскраво продемонстрований під час «бульбашок» на ринках, коли інвестори вклали великі суми в активи, значно завищуючи їх вартість через надію на нескінченне зростання ринку. Надмірний оптимізм в таких ситуаціях не лише шкодить окремим інвесторам, але й сприяє системним кризам.

Емоція відрази грає вагомий роль у прийнятті етичних рішень. Наприклад, багато людей відмовляються інвестувати в певні галузі (тютюнова індустрія, виробництво зброї) через те, що відчувають моральну відразу до таких видів діяльності, навіть якщо це могло б бути фінансово вигідним. Відраза може виникати також на рівні особистих переконань або суспільних норм, і вона часто затьмарює раціональні аргументи.

Економічна поведінка під впливом відрази може бути нерентабельною в короткостроковій перспективі, але водночас вона здатна підтримувати довгострокові цілі, зокрема репутаційні або соціально відповідальні. Зокрема, компанії, які ухвалюють рішення про відмову від етично сумнівних видів діяльності, можуть зміцнити свій імідж і довіру серед споживачів[3].

Довгострокові економічні рішення також підпадають під вплив емоцій. На відміну від короткочасних імпульсів, довгострокові стратегії можуть формуватися на основі емоційних переживань, пов'язаних із попереднім досвідом або особистими переконаннями.

Емоційна пам'ять відіграє ключову роль у тому, як люди ухвалюють рішення у майбутньому. Людина, яка пережила сильний емоційний досвід у минулому, часто схильна відтворювати подібні моделі поведінки. Наприклад, якщо інвестор зазнав великих втрат у певному виді активів, це може сформувати у нього негативне ставлення до схожих інвестицій у майбутньому. Навіть якщо ринкові умови змінилися, емоційна пам'ять продовжує визначати поведінку, спонукаючи уникати тих рішень, які раніше спричинили емоційний біль.

З іншого боку, позитивний емоційний досвід може стимулювати повторення успішних рішень, навіть якщо об'єктивні умови не гарантують аналогічного результату. Наприклад, людина, яка отримала значний прибуток на певній інвестиції, може продовжувати вкладати гроші у цей сектор, навіть не враховуючи можливих змін у ринку. Це особливо помітно під час

періодів економічного підйому, коли емоції ейфорії можуть призводити до надмірної впевненості у стабільності ринків.

Емоційне ставлення до майбутнього також формує довгострокові економічні рішення. Люди, які мають позитивне бачення майбутнього, часто готові вкладати кошти в ризиковані довгострокові проекти, наприклад, у нові технології або стартапи. Такі інвестиції можуть бути вигідними у перспективі, але водночас вони пов'язані з високим рівнем невизначеності.

Натомість, люди з песимістичним або тривожним ставленням до майбутнього зазвичай обирають консервативні стратегії. Вони відкладають заощадження на непередбачувані обставини і уникають ризикових проектів. Така поведінка допомагає захиститися від можливих втрат, але водночас може обмежувати потенційний ріст у довгостроковій перспективі[1].

Довгострокові економічні стратегії також можуть зазнавати впливу емоційного вигорання. Людина, яка тривалий час перебуває під тиском емоційного стресу, може втрачати мотивацію до активної економічної діяльності. Це часто проявляється у зниженні інвестиційної активності, ухиленні від ризиків і прагненні до збереження стабільності. Емоційне вигорання може бути наслідком надмірної відповідальності, постійних ризиків або нестабільної економічної ситуації, що робить людину менш схильною до активних дій.

Невизначеність є невід'ємною частиною економічних рішень, і емоції відіграють вирішальну роль у тому, як люди реагують на ситуації, в яких бракує чіткої інформації. Психологічні механізми, що виникають в умовах невизначеності, зумовлюють економічну поведінку через вплив емоційних реакцій на ризик, перспективи та можливі наслідки.

Тривога – це природна реакція на невідомі обставини, яка може спонукати людей до уникнення ризику. Людина, яка відчуває тривогу перед невідомим, схильна уникати ризикових рішень і надавати перевагу тим варіантам, які обіцяють стабільність. У економічному контексті це може виражатися в ухиленні від інвестицій у нові технології або ринки, де присутній високий рівень невизначеності.

Під впливом тривоги люди часто стають надмірно обережними, ухвалюючи рішення на основі страху втрат, а не на раціональних розрахунках потенційних вигод. Це може мати негативний вплив на економічні результати, оскільки люди втрачають можливість отримати вигоду від нових можливостей через свою емоційну схильність до безпеки.

На відміну від тривоги, емоція надії може стимулювати людей до ухвалення ризикованих рішень в умовах невизначеності. Надія є емоційною реакцією, що базується на очікуванні позитивного результату, і вона може мотивувати людину на ризиковані інвестиції або експерименти, навіть якщо об'єктивні дані не гарантують успіху[2].

Надія може бути як корисною, так і небезпечною в економічному контексті. З одного боку, вона спонукає людей до інновацій та пошуку нових можливостей. З іншого боку, надмірна надія може спотворити оцінку ризиків, що призводить до необдуманих рішень. Тому важливо знайти баланс між емоційною мотивацією та раціональним аналізом у процесі ухвалення економічних рішень.

Психологічні механізми, які впливають на готовність людини до ризику в умовах невизначеності, багато в чому залежать від її емоційного стану. Люди, які перебувають у стані емоційного піднесення, часто готові брати на себе більший ризик, оскільки вони вірять у позитивний результат. Натомість, люди, які відчувають страх або тривогу, схильні уникати ризикових рішень, навіть якщо вони можуть бути виправданими.

Емоційна готовність до ризику також може варіюватися залежно від особистих характеристик. Деякі люди природно більш схильні до ризику і можуть приймати ризиковані рішення навіть в умовах високої невизначеності, тоді як інші уникають будь-яких ситуацій, які не гарантують безпеки. В обох випадках емоційні механізми є важливим чинником, що формує економічну поведінку.

Емоції відіграють важливу роль у процесі ухвалення економічних рішень, впливаючи на поведінку як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Страх, радість, тривога і надія формують наші рішення, часто спотворюючи об'єктивну оцінку ситуації і змушуючи нас діяти відповідно до емоційних імпульсів. Умови невизначеності лише підсилюють цей вплив,

роблячи емоції ще важливішим чинником у визначенні економічної поведінки.

Список використаних джерел

1. Дембицька Н. М. Соціально- психологічні закономірності економічного самовизначення молоді в умовах суспільних змін: монографія за ред. Н. М. Дембицької, О. В. Лавренко. Київ – Львів: Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 212 с. ISBN 978-617-8116-01-9. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728352/1/Monografia-2021%2B%2B%2B.pdf>
2. Чорній О.В. Психологічні механізми впливу на масову свідомість. *Габітус*. 2023, випуск 50. С. 181 – 185. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/50-2023/33.pdf>
3. Гудзь М. Поведінкова економіка в умовах війни: вплив емоцій на економічні рішення громадян. *Економіка та суспільство*. 2023, випуск 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2384>

Захарова К. Ф.

Університет економіки та права «КРОК»,
к.е.н., доцентка кафедри економіки та фінансів

МОЖЛИВОСТІ ШІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: ЕТИЧНИЙ КОЛАПС ЧИ КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА?

ШІ все більше проникає в різні сфери життя, і освіта не є винятком, але існує багато протилежних думок щодо того, чи є нейромережі благословенням чи прокляттям для освіти. Наскільки відповідними на сьогодні є застосування технологій штучного інтелекту в освіті в зв'язку з надмасштабним переформатуванням ринку праці, коли сотні професій зникають або не потребують значної участі людини в робочому процесі або в контексті банального вже процесу створення контенту – велике питання, якому присвячено достатньо наукових робіт [1].

Наукова спільнота активно впроваджує обмеження на прийняття наукових робіт, які повністю чи частково генеруються силами нейромереж. Очевидно, що світ змінюється на наших очах завдяки цим стрімким та потужним технологіям. Але як ми можемо залишатися актуальними в цьому новому світі та зберегти цінність і неповторність людського інтелекту та капіталу?

В процесі аналізу даної теми, йдучи за логікою від технологічних аспектів до етичних та соціальних, в цій темі важливо усвідомити та підкреслити перспективні можливості інструментарію нейромереж в рамках академічної доброчесності, аби швидкий розвиток технологій, що ставить перед нами виклик: як зберегти баланс між людськими цінностями та технологічним прогресом, не загнав нас в тупик у педагогічній практиці.

Таблиця 1.

Переваги, ризики та виклики в освіті в зв'язку з популярністю ШІ

Переваги ШІ в освіті:	Ризики та виклики:	Баланс між людиною та машиною:
Персоналізація навчання Автоматизація рутинних завдань Розвиток критичного мислення Доступність освіти	Етичні проблеми (конфіденційність даних, упередженість алгоритмів) Соціальна нерівність Заміна вчителів машинами Технічні обмеження Питання авторства	Яку роль повинен відігравати вчитель в епоху ШІ? Як поєднати традиційні методи навчання з технологіями ШІ? Як забезпечити, щоб ШІ служив інструментом для вчителя, а не заміняв його?

Попри те, що існують міжнародні стандарти, встановлені Актом про штучний інтелект (ЕС) [2] і Рамковою конвенцією про ШІ (Рада Європи) [3], існують суперечливі ситуації щодо